

Existential Analysis of the Call of Conscience in the Thought of Martin Heidegger By Studying the Book Being and Time

Ali Hoseini*

Mahshad Seydi pour**

Abstract

This article analyzes the existential structure of conscience in Martin Heidegger's thought, arguing that the "call of conscience" in *Being and Time* should not be understood as a moral concept in the classical sense, but as an ontological summons calling Dasein back to its ownmost potentiality-for-being. As a silent voice, conscience disrupts Dasein's fallenness into the "they" (das Man) and opens the possibility of authenticity. Drawing on central concepts such as thrownness (Geworfenheit), resoluteness (Entschlossenheit), silence, and authenticity, the article offers a phenomenological reading of the text and engages with major scholarly interpretations while presenting an original hermeneutic analysis.

Keywords: Call of conscience, Dasein, authenticity, thrownness, silence, resoluteness, Heidegger, *Being and Time*.

Introduction

In the context of twentieth-century existential phenomenology, Martin Heidegger's concept of conscience (Gewissen) in *Being and Time* offers a radical departure from both theological and Kantian moral traditions. Instead of understanding conscience as a faculty of moral judgment or as the voice of divine command, Heidegger conceives it as

* Associate Professor of Philosophy, Department of Philosophy, Faculty of Humanities, Yasouj University, Yasouj, Iran (Corresponding Author), a.hoseini@yu.ac.ir

** Master's Degree in Philosophy, Faculty of Literature and Humanities, Yasouj University, Yasouj, Iran, Mahshadseydipour@gmail.com

Date received: 07/02/2025, Date of acceptance: 18/06/2025

a silent existential call a call that disrupts Dasein's immersion in the everyday and recalls it to the possibility of authentic existence. In his fundamental ontology, conscience does not provide moral content or guidance, but rather initiates a transformation in how Dasein relates to its own being. This paper aims to examine this existential structure of conscience, analyze its ontological roots, and distinguish it from conventional ethical and religious interpretations.

Materials & Methods

This research employs a hermeneutic-phenomenological method in analyzing Heidegger's *Being and Time*, with a particular focus on sections §§54–60, where the theme of conscience is explicitly articulated. The study interprets key Heideggerian categories such as fallenness (*Verfallen*), resoluteness (*Entschlossenheit*), thrownness (*Geworfenheit*), and authenticity (*Eigentlichkeit*) to situate the phenomenon of conscience within the ontological analytic of Dasein.

In addition to a close reading of the original German and English translations of Heidegger's text, this paper also critically examines contemporary commentaries from Hubert Dreyfus, Charles Guignon, and Richard Capobianco to highlight the diversity of interpretations concerning the ontological or moral status of conscience. Sources from both primary literature and secondary scholarship in English and Persian have been used to ensure conceptual clarity and cross-traditional relevance.

Discussion & Result

Heidegger's analysis reveals that conscience is not a normative faculty but an existential event that discloses Dasein's thrownness and urges it toward resolute existence. The "call" of conscience is characterized by its silence; it "says" nothing, issues no command, and offers no judgment. Instead, it interrupts Dasein's absorption in the public world of "Das Man" and exposes the inauthenticity of conformist life. As Heidegger asserts, "What conscience calls us to is not any particular action, but simply our ownmost potentiality-for-being-guilty".

This call, however, is not to be conflated with guilt in the moral sense. It is an ontological guilt arising from the finitude and facticity of existence. Dasein is guilty not because of moral transgressions, but because it always already lives amidst neglected possibilities. Responding to this call requires resoluteness, a stance in which Dasein fully owns its thrown condition and assumes its existential responsibility without recourse to moral universals.

In contrast to the Kantian understanding, where conscience is bound to the authority of the categorical imperative, Heidegger's conscience lacks content and normativity. While Kant sees conscience as rational self-legislation, Heidegger redefines it as a disclosure of being. The ethical implication here is profound: it shifts the foundation of responsibility from universal law to the individual's authentic relation to being.

Among interpreters, Dreyfus maintains that Heidegger's conscience is radically non-moral and even anti-ethical. For him, the call merely disrupts, without guiding, and thus reveals no concrete direction for action. Guignon on the other hand, detects within Heidegger's existential framework a form of implied morality—a responsibility to self and possibly to others grounded in authenticity rather than moral norms. Capobianco presents a metaphysical reading, asserting that the call of conscience represents Being's way of disclosing itself through Dasein, emphasizing not personal ethics but ontological receptivity.

This paper argues that while Heidegger deliberately avoids moral language, conscience nonetheless initiates a space where responsibility is made possible—not as a set of duties, but as the existential necessity of owning one's being. The call does not dictate, but opens; it is a call to respond, not a rule to obey.

Conclusion

The existential analysis of conscience in *Being and Time* reveals a profound transformation in the understanding of responsibility, guilt, and moral agency. Conscience, as Heidegger presents it, is neither theological nor rational in the traditional sense. It is a pre-ethical phenomenon that enables authentic decision-making by confronting Dasein with its own thrownness and finitude. The "silent voice" of conscience strips away the chatter of the everyday, enabling the self to hear the quiet urgency of its ownmost being.

This research shows that Heidegger's notion of conscience, while free from moral prescriptivism, lays the groundwork for a new understanding of responsibility grounded in ontological freedom. It challenges us to rethink conscience not as the judge of actions, but as the silent harbinger of authenticity. In doing so, it opens the way for an existential ethics—not rooted in laws or norms, but in the courage to listen to one's being and choose resolutely.

Bibliography

- Inwood, Michael (2022). *An Introduction to Heidegger*. Translated by Alireza Faraji. Tehran: Formehr Publishing. [in Persian]
- Biemel, Walter (2022). *An Illuminating Study of Martin Heidegger's Thought*. Translated by Bijan Abdolkarimi. Tehran: Soroush Publishing. [in Persian]
- Pazouki, Bahman (2020). *Heidegger's Thought in His Early Lectures*. Tehran: Iranian Institute of Philosophy. [in Persian]
- Palmer, Richard (2014). *Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer*. Translated by Mohammad Saeed Hanaei Kashani. Tehran: Hermes Publishing. [in Persian]
- Protte, James L. (1994). *Divinity and Heidegger: The Poet, the Thinker, and God*. Translated by Mohammad Reza Jowzi. Tehran: Hekmat Publishing. [in Persian]
- Dreyfus, Hubert (2018). *A Commentary on Heidegger's Being and Time*. Translated by Morad Farhadpour. Tehran: Ney Publishing. [in Persian]
- Salimi, Abdolhossein (2006). *Kant and the Problem of Ethics*. Tehran: SAMT Publishing. [in Persian]
- Kant, Immanuel (2005). *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Translated by Abdolkarim Rashidian. Tehran: Agah Publishing. [in Persian]
- Gutek, Gerald L. (2020). *Philosophical and Ideological Perspectives on Education*. Translated by Mohammad Jafar Pakseresht. Tehran: SAMT Publishing. [in Persian]
- Lacoste, Jean (2012). *Philosophy in the Twentieth Century*. Translated by RezaDavari Ardakani. Tehran: SAMT Publishing. [in Persian]
- Macquarrie, John (2020). *Existentialism: A Philosophy of Existence*. Translated by Mohammad Saeed Hanaei Kashani. Tehran: Hermes Publishing. [in Persian]
- Motahari, Morteza (2007). *Fitrah (Primordial Nature)*. Tehran: Sadra Publishing. [in Persian]
- Mahdavi, Mansour (2019). *A Critical Evaluation of Heidegger's Thought and the Fardidian Movement*. Qom: Eshraq-e Hekmat Publishing. [in Persian]
- Naghi-zadeh Jalali, Mir Abdolhossein (2008). *A Glance at Twentieth-Century Philosophical Perspectives*. Tehran: Tahouri Library. [in Persian]
- Weiss, Jean-Marie (2018). *Heidegger Dictionary*. Translated by Sherwin Olyae. Tehran: Qoqnoos Publishing. [in Persian]
- Heidegger, Martin (2012). *Being and Time*. Translated by Mahmoud Navali. Tabriz: University of Tabriz Press. [in Persian]
- Heidegger, Martin (2007). *Being and Time*. Translated by Siavash Jamadi. Tehran: Qoqnoos Publishing. [in Persian]
- Heidegger, Martin (2010). *Being and Time*. Translated by Abdolkarim Rashidian. Tehran: Ney Publishing. [in Persian]
- Dreyfus, H. L. (1991). *Being-in-the-World: A Commentary on Heidegger's Being and Time*, Division I. Cambridge, MA: MIT Press.

251 Abstract

Capobianco, R. D. (2010), *Engaging Heidegger*. Toronto: University of Toronto Press

Heidegger, Martin (1926), *Being and Time*, Translated by John Macquarrie and Edward Robinson.

Heidegger, Martin (1962) , *Being and Time*, Translated by J. Macquarrie & E. Robinson New York: Harper & Row. (Original work published 1927)

Guignon, Charles. B (1996), *The Cambridge Companion to Heidegger*, Cambridge: Cambridge University Press.

Guignon, C. (1993) , Authenticity, moral values, and psychotherapy. In C. Guignon (Ed.), *The Cambridge Companion to Heidegger* (pp. 215–239). Cambridge: Cambridge University Press.

Articles

Capobianco, Richard (2019). “*Being and Time and the Opening to Being*.” In *Heidegger and the Truth of Being*, edited by Mohammad Mehdi Ardabili. Tehran: Qoqnoos Publishing. [in Persian]

Guignon, Charles (2016). “*Responsibility, Resoluteness, and Conscience in Being and Time*.” In *Heidegger and Moral Philosophy*, edited by Mohammad Mehdi Ardabili. Tehran: Qoqnoos Publishing. [in Persian]

تحلیل اگزیستانسیال ندای وجدان در اندیشه مارتین هایدگر با تمرکز بر کتاب وجود و زمان

علی حسینی*

مهشاد صیدی‌پور**

چکیده

این مقاله به تحلیل ساختار اگزیستانسیال وجدان در اندیشه مارتین هایدگر می‌پردازد و تلاش دارد نشان دهد که «ندای وجدان» در کتاب وجود و زمان نه به‌مثابه مفهومی اخلاقی در سنت کلاسیک، بلکه به‌عنوان فراخوانی وجودی برای بازگشت دازاین به خویشتن اصیل خود قابل فهم است. این ندا، به‌مثابه صدایی خاموش، دازاین را از سقوط در زیست غیر اصیل و گم‌گشتگی در «آنها» بیرون می‌کشد. با تمرکز بر مفاهیم کلیدی مانند افکندگی، عزمیت، سکوت و اصالت، مقاله در پرتو خوانشی پدیدارشناختی از متن، به تبیین جایگاه وجدان در ساختار هستی‌شناختی دازاین می‌پردازد و همزمان با بررسی تفاسیر دیگر، تحلیلی مستقل ارائه می‌دهد. هدف این مقاله، تحلیل مفهومی و پدیدارشناختی ندای وجدان در متن وجود و زمان است. این تحلیل بر بندهای ۵۴ تا ۶۰ متمرکز بوده و با بهره‌گیری از خوانش‌های تفسیری اندیشمندانی چون دریفوس (Dreyfus, 1991)، گینیون (Guignon, 1993) و کاپوبیانکو (Capobianco, 2010) سعی در ترسیم چشم‌اندازی از «وجدان» به‌مثابه یادآوری بنیادین وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: ندای وجدان، دازاین، اصالت، افکندگی، سکوت، عزمیت، هایدگر، وجود و زمان.

* دانشیار فلسفه، گروه فلسفه، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران (نویسنده مسئول)،
a.hoseini@yu.ac.ir

** کارشناسی ارشد فلسفه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران،
mahshadseydipour@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۸

۱. مقدمه

با عبور از متافیزیک سنتی و شکل‌گیری فلسفه‌های پدیدارشناسانه و اگزیستانسیال، مسئله‌ی هستی‌انسان و چگونگی بودن او در جهان به مسئله‌ای بنیادین در فلسفه تبدیل شد. در این میان، مارتین هایدگر با اثر بنیادی‌اش *وجود و زمان*، کوشید با رویکردی پدیدارشناختی-هرمنوتیکی، هستی‌دازاین را از نو بفهمد. یکی از عناصر محوری در تحلیل هستی‌شناسی دازاین، «ندای وجدان» است؛ که هایدگر آن را نه به‌مثابه داوری عقلانی یا اخلاقی، بلکه همچون «فراخوانی خاموش» برای بازگشت دازاین به خویشتن اصیل خود تفسیر می‌کند (Heidegger, 1962: 319–321).

وجدان، در تاریخ فلسفه‌ی غرب، دچار تحولات گفتمانی چشم‌گیری بوده است. از مفهوم syneidesis یونانی که به آگاهی مشترک با خویشتن اشاره دارد، تا تعبیر الهیاتی آگوستینی از وجدان به‌مثابه صدای خدا، و سرانجام در تفکیک توماس آکویناس میان *synderesis* و *conscientia*، همگی نشان از غنای معنایی این مفهوم دارند (Aquinas, 1981: I, q.79, a.13 و آگوستین، ۲۰۰۳: ۹۸–۱۰۱).

در دوران مدرن، ایمانوئل کانت وجدان را به‌مثابه «دادگاه درونی عقل عملی» تبیین می‌کند، در حالی که هایدگر، در گسست از سنت اخلاق هنجاری، آن را در سطحی بنیادین و هستی‌شناسانه تحلیل می‌کند. برای او، وجدان پدیده‌ای اگزیستانسیال است که دازاین را از سقوط در روزمرگی و زیست غیر اصیل «آنها» بیرون می‌کشد و امکان «بودن خود» را یادآور می‌شود (Heidegger, 1927: §§54–60).

هدف این مقاله، تحلیل مفهومی و پدیدارشناختی ندای وجدان در متن *وجود و زمان* است. این تحلیل بر بندهای ۵۴ تا ۶۰ متمرکز بوده و با بهره‌گیری از خوانش‌های تفسیری اندیشمندانی چون دریفوس (Dreyfus, 1991)، گینیون (Guignon, 1993) و کاپوبیانکو (Capobianco, 2010) سعی در ترسیم چشم‌اندازی از «وجدان» به‌مثابه یادآوری بنیادین وجود دارد.

۲. دازاین، سقوط و گم‌گشتگی در «آن‌ها»

در تحلیل هستی‌شناختی هایدگر، دازاین موجودی است که هستی برای او یک مسئله است؛ او در جهانی افکنده شده که مناسبات اجتماعی، فرهنگی و تاریخی آن را پیشاپیش تعیین کرده‌اند. این هستنده، برخلاف دیگر موجودات، به‌نحو اگزیستانسیال نسبت به هستی خویش آگاهی

دارد. باین حال، این آگاهی همواره در افق «اصالت» (Eigentlichkeit) پدیدار نمی‌شود، بلکه اغلب در حالت «سقوط» (Verfallen) قرار می‌گیرد؛ وضعیتی که در آن، دازاین در دل زندگی روزمره، عرف اجتماعی و گویش مسلط «آن‌ها» (Das Man) گم می‌شود (هایدگر، ۱۳۹۲: ۲۱۴). مقصود هایدگر از «آن‌ها» ساختاری زبانی-اجتماعی است که در آن فرد مطابق با انتظارات و قالب‌های ازپیش موجود دیگران زندگی می‌کند، بی‌آنکه اصالت خود را حفظ کرده باشد. در چنین وضعی، هیچ‌کس واقعاً «خود» خویش نیست؛ بلکه در کلیشه‌های عرفی و رفتارهای ازپیش تعیین‌شده‌ای حل می‌شود که به گونه‌ای بی‌نام و ناشناس، همگان را فرا می‌گیرد (Heidegger, 1962: 164-168). دازاین در این وضعیت، از تصمیم‌گیری اصیل دست می‌کشد و به الزام‌ها، انتظارات و ارزش‌هایی تن می‌دهد که از جامعه، سنت، و رسانه دریافت کرده است. سقوط در «آن‌ها» به معنای واگذاری مسئولیت وجودی به نیروهای بیرونی و تن دادن به نوعی «ناخودی» (Inauthenticity) است؛ وضعیتی که در آن، دازاین از خود یگانه‌اش فاصله می‌گیرد. هایدگر تصریح می‌کند: «در سقوط، دازاین نه به خویشتن، بلکه به "دیگری" سپرده شده است (Heidegger, 1962: 220).

باین حال، سقوط نه یک خطا بلکه یکی از ابعاد بنیادین هستی دازاین است. هایدگر آن را محکوم نمی‌کند، بلکه به مثابه وضعی اگزیستانسیال تحلیل می‌کند که در آن، امکان بازگشت به اصالت نیز نهفته است. از دل همین گم‌گشتگی در «آن‌ها» است که امکان شنیدن ندای وجدان و بیداری اگزیستانسیال پدیدار می‌شود.

بیمل در همین زمینه تأکید می‌کند که فرد در وضعیت سقوط، «خود بودن» را به فراموشی می‌سپارد و هویت خود را به نظم اجتماعی واگذار می‌کند (بیمل، ۱۳۷۹: ۷۸). پروتی نیز یادآور می‌شود که در زندگی غیراصیل، دازاین از مواجهه با امکان بنیادین وجود خود، یعنی مرگ، طفره می‌رود و در پوشش اجتماعی «آن‌ها» پنهان می‌شود (پروتی، ۱۳۸۲: ۱۰۴). از نظر پالمر، سقوط نه امری نکوهیده، بلکه وضعی پیشینی در هستی انسانی است که در آن امکان بیداری نهفته است (پالمر، ۱۳۸۷: ۲۲۳).

۳. ندای وجدان: فراخوان خاموش دازاین به خویشتن

وجدان (Gewissen) در اندیشه هایدگر نه یک قوه داوری اخلاقی، بلکه رویدادی اگزیستانسیال است که دازاین را از گم‌گشتگی در «آن‌ها» بیرون می‌آورد و به سوی بودن اصیل فرامی‌خواند. این ندا، گفتاری خاموش است که چیزی نمی‌گوید، بلکه با سکوت خویش، دازاین را به آگاهی

از توانایی - بودن خویش بازمی‌گرداند. در حقیقت، ندای وجدان یادآور افکندگی (Geworfenheit) دازاین است: ما بدون انتخاب در جهانی افکنده شده‌ایم و اکنون باید مسئولیت هستی خود را بپذیریم. این ندا نه امر و نهی اخلاقی، بلکه بازگشت دازاین به امکان‌های بنیادین هستی خویش است: «فراخوان هیچ نمی‌گوید، هیچ تجویزی نمی‌کند؛ بلکه دازاین را به اصل‌ترین توانش وجودداشتن خود دعوت خواهد کرد... دین یا تقصیر خطایی اخلاقی نیست، بلکه به‌واقع به افکندگی دازاین ارجاع می‌دهد» (هایدگر، ۱۳۹۱: بخش ۲، ص ۹۲-۹۴).

ندای وجدان در تقابل با هیاهوی روزمره «آن‌ها» قرار دارد؛ درحالی‌که «آن‌ها» با پرگویی، تکرار و هم‌صدایی جمعی مشخص می‌شود، وجدان با «بی‌سخنی گویا» عمل می‌کند. این ندا، دازاین را از گوش‌سپردن به سخن دیگران بازمی‌دارد و زمینه‌ی بازگشت به خویشتن اصل را فراهم می‌کند (همان، ص ۹۳).

به‌زعم اینوود، ندای وجدان در تنهایی و انزوا شنیده می‌شود، زیرا تنها در سکوت و بریدگی از فضای جمعی، دازاین می‌تواند مسئولیت هستی خود را آگاهانه بپذیرد. این ندا، فراخوان به انتخاب نیست، بلکه فراخوانی است برای پذیرش مسئولیت انتخاب (اینوود، ۱۴۰۱: ۱۱۲-۱۱۳). وجدان، دازاین را از سطح زندگی ناآگاهانه بیرون می‌کشد و به افق هستی اصل‌تری رهنمون می‌سازد.

۴. پاسخ به وجدان: عزیمت و پذیرش افکندگی

پاسخ دازاین به ندای وجدان، با پذیرش افکندگی خویش و برگزیدن اصالت در قالب «عزیمت» (Entschlossenheit) تحقق می‌یابد. تحلیل اگزیستانسیال هایدگر، به‌جای تمرکز بر ذات یا ماهیت انسان، به چگونگی بودن دازاین در جهان می‌پردازد و نشان می‌دهد که انسان چگونه بر مبنای فهم موقعیت خویش، امکانات هستی را پیش می‌کشد و تصمیم می‌گیرد.

«فهمیدن» (Verstehen) در اینجا، دانشی نظری نیست، بلکه ساختاری اگزیستانسیال است که دازاین را به‌عنوان توانایی - بودن در جهان تعریف می‌کند (هایدگر، ۱۳۹۱: ۲۵۰-۲۶۰). دازاین باشنده‌ای است که هستی‌اش در گشودگی به امکان‌ها معنا می‌یابد؛ او همواره در نسبت با جهان، خویشتن، و دیگران، خود را در معرض امکان‌هایی قرار می‌دهد که از طریق آن‌ها هستی خویش را تحقق می‌بخشد.

هایدگر، فهم را نه در قالب نسبت ذهن و عین، بلکه در چارچوبی وجودشناختی صورت‌بندی می‌کند. او از یک‌سو، فهم را به معنای «هماورد چیزی بودن» تعریف می‌کند و از

تحلیل اگزیستانسیال ندای وجدان در اندیشه ... (علی حسینی و مهشاد صیدی پور) ۲۵۷

سوی دیگر، آن را به مثابه ساختاری اگزیستانسیال در جهت آشکارسازی امکان‌های بالقوه‌ی دازاین می‌داند (ویس، ۱۳۹۷: ۲۴۸).

فهم، به مثابه فرافکنی یا طرح‌اندازی (Entwurf)، به دازاین امکان می‌دهد که در جهان خود راه یابد، امکان‌ها را پیش کشد و به شکل اصیل‌تری در هستی مشارکت کند. دازاین، با قدرت فهم، می‌تواند از وضعیت موجود فراتر رود، امکان‌های نو پدید آورد و به نحوی در جهان بزید که ریشه در هستی خود او داشته باشد. در این فرایند، فهم با خلق و خو و احساس موقعیت پیوند دارد و در دل آن، عزم برای زندگی اصیل تکوین می‌یابد.

در همین راستا، مک‌کورری اشاره می‌کند که دازاین همواره خود را به جهانی که در آن زیست می‌کند می‌افکند، و این افکندن، بخشی از ذات هستی اوست (مک‌کورری، ۱۳۹۹: ۱۴۷). به این ترتیب، دازاین با پاسخ به ندای وجدان، و با پذیرش افکندگی و انتخاب عزمیت، از هستی گم‌شده در «آنها» بیرون می‌آید و زندگی اصیل خویش را بازمی‌یابد.

۵. تمایز میان وجدان در اخلاق کانتی، الهیاتی و اگزیستانسیالیسم هایدگری

در نظام اخلاقی کانت، وجدان تجلی عقل عملی و تابع اصل بنیادین فرمان مطلق (Categorical Imperative) است؛ اصلی که فرد را ملزم می‌سازد بر اساس قانونی عام و جهانی رفتار کند. از منظر کانت، وجدان قوه‌ای عقلانی است که داوری اخلاقی می‌کند و فرد را به انجام وظیفه وامی‌دارد (کانت، ۱۳۸۴، صص ۷۵-۷۷). این وجدان، نه از تجربه بلکه از ساختار عقلانی انسان سرچشمه می‌گیرد.

در سنت دینی، وجدان به مثابه ندای الهی درونی تلقی می‌شود که انسان را نسبت به خیر و شر آگاه می‌سازد. در این سنت، از آگوستین و توماس آکویناس تا فارابی و ملاصدرا، وجدان نوعی الهام الاهی و ابزار ارتباط انسان با شریعت تلقی شده است. آکویناس آن را امری برخاسته از عقل طبیعی می‌داند که در خدمت تحقق اراده خداوند قرار دارد (مطهری، ۱۳۸۶، ص ۱۰۱).

در تقابل با این دو رویکرد، مارتین هایدگر در کتاب *هستی و زمان*، وجدان را نه از منظر اخلاقی یا دینی، بلکه در چارچوب هستی‌شناسی اگزیستانسیال تحلیل می‌کند. وجدان نزد هایدگر پدیده‌ای است که دازاین را از وضعیت سقوط در روزمرگی بیرون می‌کشد و او را به امکان بودن اصیل خود فرامی‌خواند (Heidegger, 1962, p. 314). این ندا، بی‌کلام و فاقد محتوای

هنجاری است و نه فرمان می‌دهد، نه داوری می‌کند، بلکه دعوتی است به گشودگی وجودی دازاین نسبت به خودش (هایدگر، ۱۳۹۶، ص ۳۸۰).

از این منظر، تحلیل هایدگر از وجدان نوعی دگرگونی بنیادین در نسبت انسان با خود، اخلاق و هستی پدید می‌آورد. وجدان در این چارچوب، به جای سنجش افعال، نوعی فراخوان اگزیستانسیال به امکان‌های اصیل بودن است.

وجدان در تحلیل هایدگر	وجدان در سنت الهیاتی	وجدان در اخلاق کانتی	محور تمایز
ساختار هستی‌شناختی دازاین	وحی و اراده الهی	عقل عملی	منشأ وجدان
فراخوانی دازاین به اصالت	تمییز خیر و شر بر پایه دین	داوری اخلاقی، الزام به وظیفه	کارکرد وجدان
نفی اخلاق هنجاری	تابع احکام شریعت	بنیاد اخلاق هنجاری	نسبت با اخلاق
خاموش و بی‌کلام	دینی و اخلاقی	عقلانی و منطقی	زبان وجدان
وجدان، نه داور بلکه نداگر است	ناشی از ضعف ایمان	ناشی از ناتوانی عقل	امکان خطا

۶. خوانش‌های معاصر از وجدان: گینیون، دریفوس و کاپوبیانکو

در تفسیرهای معاصر از وجدان در اندیشه هایدگر، سه رویکرد برجسته مشاهده می‌شود که هر یک بر بُعد خاصی از این پدیدار اگزیستانسیال تأکید دارند:

الف. چارلز گینیون:

گینیون کوشیده است تا در دل تحلیل اگزیستانسیال دازاین، گونه‌ای اخلاق ضمنی را شناسایی کند. او معتقد است که هرچند وجدان هایدگری فاقد محتوای صریح اخلاقی است، اما به دلیل دعوت به بازگشت به خودِ اصیل، حامل مسئولیت‌پذیری وجودی، و به تبع آن، نوعی مسئولیت اخلاقی نسبت به خود و حتی دیگری است (گینیون، ۱۳۹۵، ص ۲۴۲). با این حال، خطر بازگرداندن وجدان به اخلاق‌گرایی سستی در تحلیل او باقی است (همان، ص ۲۴۴).

ب. هابز دریفوس:

دریفوس تفسیری رادیکال و ضداخلاقی از وجدان ارائه می‌دهد. از دید او، ندا فاقد هرگونه محتوای ارزشی یا هنجاری است و صرفاً فرد را به پذیرش اضطراب هستی و ترک روزمرگی فرامی‌خواند. به‌زعم او، «ندای وجدان چیزی نمی‌گوید جز: "ساکت باش و گوش کن!"»

تحلیل اگزیستانسیال ندای وجدان در اندیشه ... (علی حسینی و مهشاد صیدی پور) ۲۵۹

(دریفوس، ۱۳۹۷، صص ۲۷۱-۲۷۴). این خوانش وفادار به متن هستی و زمان است اما خطر تقلیل وجدان به پدیده‌ای کاملاً سلبی را در پی دارد.

ج. ریچارد کاپویانکو:

کاپویانکو با رویکردی هستی‌شناختی-متافیزیکی، وجدان را نشانه‌ای از گشودگی به حقیقت هستی می‌داند، نه صرفاً آگاهی دازاین نسبت به خود. از نظر او، در ندای وجدان، هستی خود را از طریق دازاین به گشودگی درمی‌آورد (کاپویانکو، ۱۳۹۸، ص ۱۵۶). این تفسیر اگرچه بر پروژه کلان هایدگر وفادار است، اما ممکن است بعد انضمامی و اگزیستانسیال وجدان را نادیده بگیرد.

نگارنده بر این باور است که تفسیر وجدان باید میان سکوت و جهت‌گیری هستی‌شناختی آن تمایز قائل شود. ندا بی‌محتواست اما حامل امکان‌بخشی اگزیستانسیال به سوی تحقق اصالت است. بنابراین، خوانش دریفوس هرچند به متن وفادار است، ناکافی است و خوانش گبینون باید در چارچوب اگزیستانسیال، نه اخلاقی سستی، بازخوانی شود.

مفسر	نگرش به وجدان	محتوای اخلاقی	تمرکز تفسیری
گبینون	اخلاق ضمنی اگزیستانسیال	مثبت (مسئولیت‌پذیری)	پیوند دازاین با خود و دیگری
دریفوس	ضد اخلاقی	منفی (بی‌محتوا)	بازیابی اصالت از دل سقوط
کاپویانکو	هستی‌شناختی	غیرمستقیم و معنوی	گشودگی دازاین به حقیقت هستی

۷. نتیجه‌گیری

تحلیل وجدان در اندیشه مارتین هایدگر، به‌ویژه در بندهای ۵۴ تا ۶۰ هستی و زمان، نه تکرار مفاهیم سستی اخلاقی یا روان‌شناختی، بلکه کوششی است برای بازیابی بنیاد هستی‌شناختی انسان. از دید هایدگر، وجدان نه داور اعمال، بلکه «فراخوان خاموشی» است که دازاین را از وضعیت سقوط بیرون می‌کشد و به افق اصالت هدایت می‌کند. این ندا، نه امر و نهی اخلاقی، بلکه امکانی است برای شنیدن خویشتن در سکوت هستی.

برخلاف خوانش‌هایی که وجدان را به‌مثابه ابزار تشخیص خیر و شر یا وجدان اخلاقی تحلیل می‌کنند، این مقاله تلاش کرده است تا ندای وجدان را در پیوند با مفاهیمی چون افکندگی، طرح‌افکنی، سکوت، عزیمت و مرگ، به‌مثابه رخدادی هستی‌شناختی و ساختارمند

تفسیر کند. چنین درکی، دازاین را در برابر امکان بودن اصیل قرار می‌دهد و مسئولیتی را متوجه او می‌سازد که نه از بیرون تحمیل شده، نه مبتنی بر قوانین عقلانی یا دینی است، بلکه از دل اضطراب و سکوت وجودی برمی‌خیزد.

در نهایت، نتیجه اجتهادی این مقاله آن است که وجدان، نشانه‌ای از گشودگی دازاین به حقیقت هستی است. نه به منزله وجدان اخلاقی، بلکه به مثابه فراخوانی برای انتخاب اصیل درون‌زاد، که در آن، فرد نه با الزام بیرونی، بلکه با «پاسخ مسئولانه» به وضعیت وجودی خود مواجه می‌شود. در این معنا، ندای وجدان، لحظه‌ای از خود-یادآوری وجودی است که در سکوتی‌های بخش، امکان اصیل بودن را در برابر دازاین می‌گشاید.

کتاب‌نامه

منابع فارسی

- اینوود، مایکل (۱۴۰۱)، *درآمدی بر هایدگر*، ترجمه: علیرضا فرجی، تهران: نشر فرمهر.
- بیمل، والتر (۱۴۰۱)، *بررسی روشنگرانه اندیشه های مارتین هایدگر*، ترجمه: بیژن عبدالکریمی، تهران: نشر سروش.
- پازوکی، بهمن (۱۳۹۹)، *اندیشه های دگر در درس گفتارهای اولیه*، تهران: موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران.
- پالمر، ریچارد (۱۳۹۳)، *علم هرمنوتیک: نظریه تأویل در فلسفه های شلایرماخر*، ديلتای، هایدگر، گادامر، ترجمه: محمد سعید حنایی کاشانی، تهران: نشر هرمس.
- پروتی، جیمز. ل (۱۳۷۳). *الوهیت و هیدگر (شاعر، متفکر و خدا)*، ترجمه: محمدرضا جوزی، تهران: حکمت.
- دریفوس، هابز (۱۳۹۷)، *درآمدی تفسیری به هستی و زمان هایدگر*، ترجمه: مراد فرهادپور، تهران: نشر نی.
- سلیمی، عبدالحسین (۱۳۸۵)، *کانت و مسئله اخلاق*، تهران: انتشارات سمت.
- کانت، ایمانوئل (۱۳۸۴)، *بنیاد مابعدالطبیعه اخلاق*، ترجمه: عبدالکریم رشیدیان، تهران: انتشارات آگه.
- گوتک، جرال دلی (۱۳۹۹)، *مکاتب فلسفی و آرای تربیتی*، ترجمه: محمدجعفر پاک‌سرشت، تهران: سمت.
- لاکوست، ژان (۱۳۹۱)، *فلسفه در قرن بیستم*، ترجمه: دکتر رضا داوری اردکانی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- مک کواری، جان (۱۳۹۹)، *وجودگرایی «فلسفه وجودی»*، ترجمه: محمد سعید حنایی کاشانی، تهران: هرمس.

تحلیل اگزیستانسیال ندای وجدان در اندیشه ... (علی حسینی و مهشاد صیدی پور) ۲۶۱

- مطهری، مرتضی (۱۳۸۶)، فطرت. تهران: انتشارات صدرا.
- مهدوی، منصور (۱۳۹۸)، *ارزیابی اندیشه هایدگر و جریان فردید*، قم: نشر اشراق حکمت.
- نقی‌زاده جلالی، میر عبدالحسین (۱۳۸۷)، *نگاهی به نگرش‌های فلسفی سده بیستم*، تهران: کتابخانه طهوری.
- ویس، ژان ماری (۱۳۹۷)، *واژه‌نامه هایدگر*، ترجمه: شروین اولیایی، تهران: نشر ققنوس.
- هایدگر، مارتین (۱۳۹۱)، *وجود و زمان*، ترجمه: محمود نوالی، تبریز: انتشارات دانشگاه تبریز.
- هایدگر، مارتین (۱۳۸۶)، *هستی و زمان*، ترجمه: سیاوش جمادی، تهران: ققنوس.
- هایدگر، مارتین (۱۳۸۹)، *هستی و زمان*، ترجمه: عبدالکریم رشیدیان، تهران: نشر نی.

منابع لاتین

- Dreyfus, H. L. (1991), *Being-in-the-World: A Commentary on Heidegger's Being and Time*, Division I. Cambridge, MA: MIT Press.
- Capobianco, R. D. (2010), *Engaging Heidegger*. Toronto: University of Toronto Press.
- Heidegger, Martin (1926), *Being and Time*, Translated by John Macquarrie and Edward Robinson.
- Heidegger, Martin (1962), *Being and Time*, Translated by J. Macquarrie & E. Robinson New York: Harper & Row. (Original work published 1927)
- Guignon, Charles. B (1996), *The Cambridge Companion to Heidegger*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Guignon, C. (1993), *Authenticity, moral values, and psychotherapy*. In C. Guignon (Ed.), *The Cambridge Companion to Heidegger* (pp. 215–239). Cambridge: Cambridge University Press.

مقالات

- کاپوبیانکو، ریچارد (۱۳۹۸)، «*هستی و زمان و گشودگی به هستی*» *از مجموعه هایدگر و حقیقت هستی*. گردآورنده: محمدمهدی اردبیلی، تهران: انتشارات ققنوس.
- کینیون، چارلز (۱۳۹۵)، «*مسئولیت، عزم و وجدان در هستی و زمان*» *از مجموعه مقالات هایدگر و فلسفه اخلاق*، گردآورنده: محمدمهدی اردبیلی، تهران: انتشارات ققنوس.